

DOĞAN, Süleyman (2014). “Mesnevi’de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir (<http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/docdrsuleyman-dogan.pdf>), ss.343-376

Süleyman DOĞAN*

MESNEVİ’DE EĞİTİM YÖNTEMİ VE PEDAGOJİK YAKLAŞIMLAR

Giriş

Mevlana veya Mevlana Celâleddin Rûmî olarak bilinen büyük Türk düşünürü Celâleddin Muhammed, 30 Eylül 1207’de Horasan yöresindeki Belh (bugün Afganistan sınırları içinde) şehrinde doğdu. Babası, kendi çağının büyük mutasavvıflarından ve din bilginlerinden Bahaeddin Veled’dir. Mevlana 17 Aralık 1273 yılında Konya’da vefat etti.

Mesnevi, Tasavvuf için büyük önem arz eden edebi eserlerin belki de başında gelmektedir. Yüzyıllardır bu esere dünyaca duyulan ilginin son derece yüksek olduğu bilinmektedir. İlginin bu denli yüksek olması iki temel sebebe bağlanabilir. Bunlardan ilki eserin içerdiği mesajlar olmakla beraber, bunlardan ikincisi eserin bu mesajları iletişimindeki pedagojik başarıdır. Eserin okuyucuyla arasında son derece sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi Mevlana’nın insan doğasını ve nasıl iletişim kurulabileceğini ne kadar iyi kavradığını göstermektedir.

Mesnevi’ de insanı eğitmek için anlatılan metotlar kadar, iyi bir eğitimin, öğretmen ve öğrencinin de sahip olması gereken özelliklere dair mesajlar sürekli olarak verilmektedir. Bu metotların ve mesajların modern psikoloji ve pedagoji bilimlerinde de bugün kabul edilen çeşitli doğrularla çok sayıda kesişim içermesi Mevlana’nın insan doğasını ne kadar iyi kavradığını ve eserinin evrenselliğini göstermektedir.

Mesnevi’de mükemmel bir anlatım, kıvrak bir zekâ, sağlam bir inanç, sıcak bir sevgi vardır. Uzun yüzyıllar çeşitli kurumlarda binlerce kişiye sevgi yolunu, inanç yolunu, doğru yolu göstermiştir. Günümüzde çeşitli dünya dillerine çevrilen, çeşitli eserlerin

* Doç.Dr.Yıldız Teknik Üniversitesi.

yazılmasına vesile olan bu eserin birçok Türkçe çevirileri de bulunmaktadır. (Ergün, 1991)

Mevlana, Mesnevi'nin I. cildinin önsözünde; “Mesnevi, hakikate ulaşmak ve Allah'ın sırlarına agâh olmak isteyenler için bir yoldur. Mesnevi, temizlenmiş kişiler için gönüllere şifadır. Kur'an'ı açıkça anlamaya yardım eder, huyları güzelleştirir.” diye buyurmaktadır. Mevlana, eserini etkili kılmak, fikirlerini, duyularını daha güzel açıklamak için bazı garip, müstesna hikâyeleri örnek olarak vermekte, irfan sahibi kişileri adeta büyüleyen güzel beyitlerini, bu hikâyeler arasında sıkıştırmaktadır. Birbiri içine giren bu nadir hikâyeler arasında gizlenmiş bulunan Mesnevi cevherlerini, bu ilahi hikmetleri bulup çıkarmak için çok dikkatle uğraşmak, emek sarfetmek ve çok sabırlı olmak gerekmektedir. Nitekim Mevlana'yı çok seven ve altı cilt Mesnevi'yi dikkatle okuyarak, seçtiği beyitleri manzum şeklinde İngilizceye çeviren, Mesnev-i Manevî of Mevlana Celâleddin Muhammed Rûmî adı altında bir kitap neşreden İngiliz müsteşiriki Whinfield, eserinin önsözünde, “Mesnevi'yi baştanbaşa tercüme etmek tahayyül edilemez derece sıkıcı olabilir. Çünkü Mevlana, hikâyeleri anlatırken daima mevzu dışına çıkıyor ve esas hikâyeyi bitirinceye kadar, araya başka hikâyeler katarak onlardan ahlaki neticeler çıkarıyor.” diyor. (Can, 1996)

Mevlana'nın eserlerinden anlaşılıyor ki kendisi iyi bir pedagog, Mesnevi adlı şaheseri de bir pedagoji kitabı mahiyetindedir. Mevlana, eğitimin insanın yaratılış gerçeği üzerine kurulmasını, kişilerin tabiatlarındaki sanat ve hünelerleri geliştirmesini ve onların olgun gönüllerinin hizmetine sunulmasını istemektedir. Mevlana iyi bir cemiyet adamı olması münasebetiyle iletişim, hoşgörü ve diyaloga büyük önem vermektedir. Mevlana yaşadığı dönemin iyi bir eğitimcisidir. Medresede, camide, sohbet meclislerinde hem öğretim faaliyetlerinde bulunmuş hem de manevî eğiticilik vazifesini yürütmüştür. Bütün yaşamı eğitim ve eğitsel etkinliklerle geçen Mevlana, eserlerini de bu amaçla yani insanların eğitimine duyduğu ihtiyaç sebebiyle yazmış veya yazdırmıştır. Mesnevi'nin yazılış aşamasında da bu amaç açıkça görülmektedir. Özellikle öğretmen ve öğrencilerin istifade etmesi gereken bir eser özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle de Mesnevi didaktik bir eserdir.

İnsanın en uzun yolculuğu, kendi iç yolculuğudur. Mevlana ve Mesnevisi, böyle bir manevî arayışı olan gönüllere sunulmuş ilâhî bir armağandır. Bu dünya gurbetinin bağı yanmış ve dudağı çatlamış yolcuları, susuzluklarını o irfan çeşmesinde kandırır, gönüllerini o

cennet esintileriyle serinletirler. Mevlana ve büyük bir insanlık panoraması olan Mesnevi’yi tanımak, kendi kendimizi tanımak, kendi iç portremize ayna tutmaktır. O parlak ayna 8 asırdır 7 kıtada elden ele dolaşıyor ve bizi bu uzun ve mukaddes yolculuğa çağırıyor. O halde sevgili okuyucu, biz de bu çağlar üstü sese kulak verelim. O konuşsun biz dinleyelim. (Okuyucu, 2006)

Pedagoji ve Mesnevi

Pedagoji, çocuklarda “eğitim bilim ve teorisi” anlamına gelmektedir. Çocuklarda öğrenme, öğrenme problemleri, önemli kişiliklerin, diğer kültürlerin nasıl öğrenildiği pedagoji kapsamındadır. Kelimenin aslı, Yunanca “Paidagogo”dur. (Paid=çocuk, ago=yönetmek), dolayısıyla “çocuk yönetmek” anlamına gelir. Latin kökenli pedagoji sözcüğü Türkçede “çocuk eğitimi” olarak karşılık bulur. Pedagojinin ilgi sahası, yeni doğan ile yetişkin arasındaki insanların eğitimidir. Pedagoji bilimi Batı ülkelerinde uzun yıllar psikoloji bilimi altında devam etmiş ve/fakat 19 yy. sonlarında ayrı bir alan haline gelmiştir.

Mevlana İslam âleminin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biridir. Çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. O bir bilgin, mütefekkir, şair, mutasavvıf ve gönül ehlidir. Mevlana kültürlü bir ailenin çocuğu olarak ilk tahsilini büyük âlim ve mutasavvıf olan babası Bahaeddin Veled’den almıştır. Belh’te babasından öğrenim gören Mevlana, Konya’da onun ölümünden sonra, babasının halifesi olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizi’nin öğrencisi olmuştur. Seyyid Burhaneddin’in teşvikiyle Halep’e gitmiş, hadis, fıkıh, tefsir, edebiyat ve felsefe tahsili görmüştür. Halep’teki tahsilinden sonra, Şam’a gelmiş, orada 4 yıllık bir öğrenim görmüştür. Olgunluk çağında Şems-i Tebrizî ile bir araya gelmiş, ondan feyz almıştır. Mevlana’nın düşünce yapısının şekillenmesinde Seyyid Burhaneddin ile Şems-i Tebrizî’nin büyük etkisi olmuştur. Şerî ilimleri Seyyid Burhaneddin’den, tasavvuf felsefesini ve bu felsefeye uygun hayat tarzını da Şems-i Tebrizî’den öğrenmiştir. Şems-i Tebrizî için duyduğu tasavvufî aşk, Mevlana’yı şair etmiş ve böylece İslam âleminin en büyük şairlerinden biri olmuştur. (Özdemir, 2011).

Bir toplumda eğitimin nasıl olması gerektiğine ilişkin cevabı, o toplumun benimsemiş olduğu veya ağırlıklı olarak uyguladığı eğitim felsefesi verir. Bireylerin, psiko-sosyal açıdan sağlıklı bir şekilde gelişmeleri ve yaşadıkları çevreye uyum sağlayabilmeleri için onlarla olan olumlu sosyal etkileşim oldukça önemlidir. Sosyal bir varlık olan insanın diğer insanlarla ilişkilerinde iletişim becerileri önemli rol

oyunar. Etkili bir iletişim becerisine sahip olan birey hem kendisine hem de çevresine kolay bir şekilde uyum sağlayabilir. Bu sayede kendini ayarlayabilmenin yolunu öğrenir ve nerede nasıl davranacağına dikkat eder. Böylece olaylara, durumlara ve geleceğe iyimser bir bakış açısı geliştirir.

İnsanın ilişki sahası, merkezden çevreye doğru gittikçe genişleyen daireler şeklinde ortaya çıkar. Bu dairenin odak noktasında aile bulunur. Aile çevresinde dünyaya gelen insan, doğumdan bir süre sonra anlamak, konuşmak, hareketlere tepki vermek gibi ruhi ve fiziki niteliklerle davranışlar kazanır. Aile, özellikle yaşamın ilk yıllarında çocuğun gelişimini destekleyen en önemli kurumdur.

İnsanın kişiliğini kazanmasına, hayata hazırlanmasına en çok tesir eden çevrelerin başında aile ocağı gelir. İnsanın ömrü boyunca en çok etkisi altında kaldığı bu aile çevresi, insani ilişkilerin başladığı ilk iletişim alanıdır. Aile ocağında ilişkiler uyum içersinde sürdürülüyorsa orada çocuklar huzurlu ve mutludur. Aile, insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahne gibidir. Çocuk, bu sahnede insan ilişkilerinin bütün yönleriyle gözlemler ve yaşar. Çocuk dünyaya sadece kendi istekleri açısından bakan bir canlıdır. Eğitimin amaçlarından birisi de çocuğun dünyaya, insanlara ve olaylara sadece kendi istekleri açısından değil de birçok açıdan ve boyuttan bakabilme yeteneğinin geliştirilmesi olmalıdır.

Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak gören ve eğitimin gücüne inanan biri olarak, eğitimcide bulunması gereken özellikler ve öğretim yöntemleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu sürekli uygulama alanı bulabilecek görüşleri ile evrensel bir şahsiyet olma özelliği taşımaktadır. Mevlana modern eğitimde yer alan, “çocuğun benliğini öne çıkarma” düşüncesine ters düşmemektedir. Mevlana modern görüşten biraz daha ileri giderek, çocuğun gerçek benliğini yakalayıp öne çıkmasını istemektedir. Bu benlik, eğitim sayesinde kendini bulacak, eğitimin hür havasında, çocuğun bağımsızlık dünyasında kendini öne sürecektir. (Özdemir, 2011).

Modern psikolojide “iç gözlem” metodu olarak adlandırılan bu metot Mevlana’da, kendini gözleme, kendini anlama ve kendini tanıma olarak yer alır. Kendine yönelme, nefisle mücadeleyle devreye sokma demektir. Kendi kendini terbiye etmenin en güzel ve geçerli yolu bireyin kendi nefsiyle mücadele etmesi anlamına gelmektedir. Kendi kendini eğitmenin bir yolu da kendi kusurlarını tespit etmektir.

Mevlana ve Akıl

Mevlana'nın akıl eleştirisine, genel çerçevede göz attığımızda görmekteyiz ki o, akılı üç noktadan ele almaktadır: Birincisi: Mevlana, nefsanî arzularını yerine getirmekten başka bir gayesi olmayan dünya için ebedî hayatını tehlikeye atan, kendini gerçekleştirmede ihmalkâr davranan akılları tenkit eder. Yine Mevlana, aşkın alanı, metafizik sahaya akılla ulaşılabileceğini iddia eden kimselerin aklını da şiddetle eleştirir Çünkü ona göre bu sahaya akılla ulaşmak mümkün değildir. Velez ki kişi zekâ ve akılda, dâhî de olsa, akılı aydınlatıp bir üst boyut olan aşka ulaşmadıkça gâibî sırlara vukûfiyet kazanması imkânsızdır. İkincisi: Mevlana, peygamberlere, mürşid-i kâmillere ittibâ eden kimselerin akıllarını hem takdir eder hem de onların daha yüce bir akıl düzeyine ulaşabileceklerini vurgulayarak akıllarını aşkın ve akılı küllinin kollarına bırakmalarını salık verir. Mevlana, uyanık akıl sahiplerini, nefislerine, dünyanın aldatıcı zevklerine ve şeytanın hilelerine karşı dikkatli olmaya çağırırken akıllarını kullanmalarını tavsiye eder. Zira bu sayede keşiflerinin açılıp, aydınlanmış akıl düzeyine çıkabileceklerini hatırlatır. Üçüncüsü: Mevlana, peygamberlerin, velilerin ve Hak aşkıyla yanan âşıkların akıllarını, Allah'ın nuru ile aydınlanmış olarak telakki ettiği için övmekte ve saygı göstermekte tereddüt etmez. Ona göre insanın akılda kemale ulaşması, ancak evrensel aklın temsilcisi olan bu zatların önünde akılı kurban etmekle ve onların buyruklarını yerine getirmekle mümkün olur (Göztepe, 2005).

Mevlana'nın akla tenkidi, insanın kendini gerçekleştirmesine engel olan, bütünlüğünü görmezden gelen, sadece bedenın geçici zevklerini tatmine çalışan zekâyâ ve aşkın âlemi idrak edeceğini zanneden akıllardır. Mevlana, akılı, insanın maddî ve manevî menfaatlerini de göz önüne alarak hareket etmesinden, kalıcı olanı geçiciye tercih etmesinden ve aşkın âleme sıçrama yapmak için tetikte durmasından dolayı da övmektedir. O, aklın geçici, peşin az bir menfaat için değil, ebedî çok büyük kazançlar için sabırlı ve uyanık olmasını tavsiye etmiştir. Mevlana, bu durumu şöyle ifade eder; "... Akılını başına devşir, bir ambara kanaat etmede harmana kaç, oraya ulaş." (Bolay, 1987).

Mevlana gençlerin iyi bir arkadaş çevresinde olmalarını ister. Dostluk kurmak kolay olmadığından herkesle arkadaş olmak insana zarar verebilir. Bu bakımdan gencin kendisi iyi bir arkadaş olduğu gibi, seçeceği kişi de iyi olmalıdır. Mevlana değer ölçülerinin kaybolduğu, ahlâksızlığın had safhaya ulaştığı bir dönemde benliklerinin farkına varıp kendilerini şehvetin pençesinden kurtaran

gençleri takdir etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; her varlığın yokluğun kucığına koşarcasına atıldığı bu âlemde sonsuzluk ümidiyle beslenen idealler, ruhu doyuran erdemler ve hayatı değerli yapan hazineler de vardır.

İnsan davranışlarını, iç karşı koymaya karşı yönlendiren bir iç çekim gücü, ya da iç motivasyondur. Hareket, ibadet ve davranışlarda gerekli olan enerjinin insanın iç dünyasında üretilmesi sonucu insanda herhangi bir zorlanma yaşamadan oluşan içten bir yöneliştir. Aşk ya da cezbe, ilâhî-vehbî bir çekiliş, Hak katına; iş cihetine süzülüştür. Mesleğinin âşığı, işinin muhibbi, ibadet ve hizmetinin tutkunu insanların içindeki ateşin adı aşk ve cezbedir. Aşk ve cezbe sayesinde insanlar işlerini “tav’an”; yani isteyerek ve hazla yaparlar (Yılmaz, 2004).

Eğitimle Hamlıktan Kurtulup Olgunlaşmak!...

Eğitimde gönül faktörü özellikle iradî ve toplumsal alandaki ferdî faaliyetlerde önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgi ve şefkate dayalı sosyal iletişim eğitimde hem karşılıklı güveni hem de özgüveni sağlamaya etki etmektedir. Aşk ve gönül kavramlarını vurgulu biçimde kullanan Mevlana ve Yunus’un yaşadıkları dönemdeki sosyal kargaşa, bugün de kavrama olan ihtiyacı hatırlatmaktadır. Mevlana, eğitimin temeline ihtiyaç kavramını koymuştur. Ona göre eğitimi zorunlu kılan, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya gelmiş olması ve bu kabiliyetlerin gelişebilmesi için bir eğiticiye ihtiyaç duymasıdır.

Mevlana bitkinin yağmura olan ihtiyacını, insanın eğitime olan ihtiyacına benzetmiştir. “Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydanda bitmişiz, dudaklarımız kupkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz.” Dudakların kurumması, insanın hamlığını ve eksikliğini ifade etmektedir. Bu da onu arayışa ve beklentiye sevk etmektedir. Hamlığın doğurduğu bu arayış ve ihtiyaç, hep insanı sulayacak ve doyuracaktır. Hamlığını ve noksanlığını giderecek olan ise eğitimidir. Mevlana’nın eğitimle ilgili ele aldığı önemli konulardan biri de eğitimin gücü meselesidir. Bu konudaki görüşünü eğitim tanımında açıkça ortaya koymaktadır.

Hamlıktan kurtulmak için, insan iç âlemini aşk ve bilgi denen incilerle doldurmalıdır. Kendisine yönelmeli ve daima manevî tatmin için aç hissetmelidir. Açlık, hayvanı nasıl harekete geçirip yiyecek aratırsa, insan da manevî bakımdan kendini aç hissetmelidir. Açlığın doğuracağı doyum ihtiyacı, onu eğitim almak için harekete

geçirecektir. Mevlana, eğitimi beşerî ve ilahî olmak üzere ikiye ayırmıştır. İlahî terbiyede var olmayan var etmek varken, beşerî eğitimde bu yoktur. İlahî eğitimin var ettiği fitrat konusunda Mevlana dikkat çekmektedir. Her canlı kendine çizilen çizgisini takip etmek zorundadır. O çizgi içinde gelişmeyi eğitim faaliyeti sağlamaktadır (Usta, 1995: 77).

Eğitim, her eksiği تماما doğru çekip götüren faaliyetdir. Her bitkiye hayat veren akarsu gibi, eğitim de insana manevî yaşayış veren bir eylemdir. Eğitim, eğitimden yoksun olanlara can kaynağından arklar açma sanatıdır. Gönül, canı, aşkla, sevgiliye kavuşması için harekete geçiren güç eğitimidir. Zira gönül devreye, gam da ateşe benzer. O aşkın ateşinde yanmak, eğitimden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır. Eğitim bir bakıma değişimdir, olgunlaşmaktır. Olgunlaşmak için pişmektir. Eğitim korumaktır, takip etmektir, yüceltmektir. Eğitim bir bahardır, solan gülleri yeşertir, canlandırır.” Böylece Mevlana, eğitimin tanımında merkeze insanı almış, her şeyi ona adanmış, tabiattan örnekler getirerek onun bir sanat olduğuna dikkat çekmiştir. Onu bir gelişme, değişim, olgunlaşma ve zenginleşme sanatı olarak görmüştür. İnsana şekil vermek için iç âlemine nüfuz etme sanatı olarak takdim etmiştir. Eğitim faaliyetini bir can verme, tazelenendirme, biçime sokma olarak tanımlamıştır (Usta, 1995: 30).

Mevlana eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücüne değinirken, eğitimi sonsuz bir güç olarak kabul etmemektedir. Eğitimde kadere yer vermektedir. Kaderle eğitimi birbirine zıt değil, aksine birbirini tamamlayan iki faaliyet olarak görmektedir.

Yaraya şifa veren merhemdir. Mevlana eğitimcide bulunması gerekli vasıfları şu şekilde sıralamaktadır.

- 1- Eğitimci ilahi aşka sahip olmalıdır.
- 2- Eğitimci gönül ehli olmalıdır.
- 3- Eğitimci olgunlaştırıcı olmalıdır.
- 4- Eğitimci yumuşak kalpli olmalıdır.
- 5- Eğitimci aydınlatıcı olmalıdır.
- 6- Eğitimci meslek sevgisine sahip olmalıdır.
- 7- Eğitimci mesleki bilgiye sahip olmalıdır.
- 8- Eğitimci rehber olmalıdır.
- 9- Eğitimci yüceltici olmalıdır.
- 10- Eğitimci sabırlı olmalıdır.
- 11- Eğitimci affedici olmalıdır (Özdemir, 2011).

Görüldüğü gibi Mevlana eğitimcinin birçok üstün özelliğe sahip olmasını istemektedir. Günümüz eğitim anlayışında da bu tür

özellikler eğitimcilerde bulunması arzu edilen nitelikler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum Mevlana'nın eğitime dair görüşlerinin evrensel bir değer taşıdığının en bariz göstergesidir.

Mevlana'yı Anlamak ve düşüncenin ürünü olan davranış!

Mevlana, davranışların ve işlerin düşüncelerin ürünü olduğunu, onların yansıttığını savunmaktadır. Ona göre bitkilerin topraktan çıkması gibi, davranışlarda düşünceden çıkar. “Haller sözlerden çıkar, sözlerde hallere işaret eder.” Bu fikriyle Mevlana, davranışın temelini düşüncede görmektedir. Demek ki düşünce eylemlerimizin anası, kaynağı ve çıkış noktasıdır. Düşünceyi en güzel davranış açıklar. Düşüncenin kalitesini, boyutunu ve ağırlığını en güzel davranış belirleyebilir. İnsanların düşüncelerini davranışlarıyla okumamız mümkündür. Düşünceleri en güzel anlatan kitap davranışlarımızdır. Davranışlar, düşüncenin somutlaştığı, harekete dönüştüğü mekânı teşkil etmektedir. Yine Mevlana, düşünceyi kuşa benzer. Onu hapsetmek için vurulan zincir ve kurulan tuzakları kırıp mekânsızlık âlemine uçmasını istemektedir. Ona göre düşünce bütün bağ ve etkilerden kurtulunca, ilahi aşk şarabı gibi köpürür, tortuları dipte bırakır ve küpün ağzına çıkarır. Canı, toprak denen bedenden arıtır ve miraca çıkar ve orada yurt edinir. O mekândan hoşluk, tazelik tatlılık ve parlaklık bulur. Düşünce özgürlüğü olmayan, kendini özgür hissetmeyen insan yeni şeyler üretemez ve yeni ufuklar peşine koşamaz (Usta, 1995: 89).

Bu yanlış anlamaları ve benzerini en iyi şekilde yine Mevlana'nın kendi eseri Mesnevi' den ibretlik bir hikâye özetlemektedir. “Zamanın padişahı, körleri bir araya toplamış ve ortaya bir fil getirmiş. Sonra körlerin elleri yoluyla fili muayene etmelerini istemiş. Sonra fili götürmüşler. Padişah, “Fil neye benzer?” diye soru sormuş. Biri demiş ki “bahçe hortumuna benzer”, biri, “yelpazeye benzer”, biri, “aynaya benzer”, bir diğeri, “yelkene benzer”, biri, “cami sütununa benzer” hepsi başka şey söylemiş.” Meğer “yelkene benzer” diyen filin kulağını tutmuş, “cami sütununa benzer” diyen bacağını tutmuş, “bahçe hortumuna benzer” diyen hortumunu tutmuş, “aynaya benzer “ diyen dışını tutmuş. Herkes dokunduğu kadarıyla izah etmiş. Mevlana da günümüzde körlerin izah ettiği gibi yorumlanmaktadır.

Eğitici Öğrenci İlişkisi ve Öğrencinin Vasıfları

Mevlana eğitimle ilgili görüşlerinde eğitici öğrenci ilişkisinin sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır. Öğretmenle öğrencinin ilişkisini bal ile sütün ilişkisini örnek vererek açıklamaktadır. Ona göre, bal ile sütün birleşiminde, bal nasıl sütün içinde erirse ve orada kaybolursa, öğrenci de öğretmeni ile böyle bir ilişki içinde olmalıdır.

Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisini ok ve yay örneği ile açıklamaktadır: “Öğrenci ok gibidir. Yay kötü olunca ok da eğiri gider.” Mevlana her ne kadar Farsçayı kullansa da Türk geleneğinin içinden gelen ok ve yay kavramlarını kullanmış ve bu geleneğin bir sözcüsü olduğunu göstermiştir. Öğretmenin yaya benzetilmesi, Tanrı mesleği olduğunun da bir ifadesidir. Terbiye kelimesi kavram olarak “Rab” kelimesinden türetilmiştir. Terbiye etmekse Rabbin ahlakı ile ahlaklandırmak anlamındadır. Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisini alışveriş şeklinde ifade etmektedir: “Sirke verirsın, şeker alırsın; boncuk verirsın inci alırsın; sürme verirsın, görüş elde edersın; pek hoştur bu alışverişte bulunmak.”

Buna göre eğitimci öğrencisinin değersiz olan her şeyini değere çeviren, onu tatlılaştıran, incileştiren, görüş kazandıran bir faaliyet içerisinde olmalıdır. O zaman, öğrenciyi halkın kabulleneceği, halka bir şeyler verebilecek seviyeye getirmiş olacaktır. Eğitimcisinde gereği şekilde tatlılık olmayan, boncuğunu inciye çeviremeyen, basiret kazanamayan öğrenci bir değer kazanamamış demektir.

Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisine yönelik olarak, gönlü tuzak olana kuşun yavaşmayacağını, onun için öğrencinin gönlünü yuva haline getirmesini öğütlemektedir. Böylece o, öğrencisine insanların gönül dilini anlamasını, gönlünü tuzak olmaktan kurtarıp, yuva haline getirmesini tavsiye etmektedir. Mevlana öğrencinin olgunlaşmak için belli aşamalardan geçeceğini ifade etmektedir: “Bir müddet ateş oldun, yel oldun, su kesildin toprak oldun; bir müddet de hayvan oldun, hayvanlık âleminde yeldin yorttun. Mademki can haline geldin, bari sevgiliye layık bir can ol, sevgiliye layık bir can.”

“Bal arısına dön, onun hurma ağacına sarıl ve kendini salkım salkım geliştir. Onun yüce geniş bir ülkesi var, aşka misafir ol. O aşk denizinden iç, balıklar gibi orada yüz.” “Kendi noksanın yüzünden olgunluğa ulaşamıyorsan, Tebrizli Şems bu zamanın olgun eridir, ona ulaş, olgunlaştırsın seni.” Böylece Mevlana, olgunluğun çalışmakla elde edileceğine, ona ulaşamamanın nedeninin insanın kendisi olduğuna, olgunluğa ancak bir eğitici veya eğitim faaliyeti içinde ulaşılabileceğine dikkat çekmektedir.

Mevlana'ya göre hoca öğrencisinin can aydınlığı olduğu için, öğrenci onun etrafında gezegenler gibi dönmelidir. Mevlana öğrencinin iyi bir dinleyici olmasını istemektedir. Ona göre “Yücelik söz söylemede değil, dinlemekte aranmalıdır.” Mevlana'ya göre “Öğretmenin heyecanı ve şevki, öğrencisinin azmindendir.” Bu ifadelerden derse kendini veren ve sürekli öğrenme isteği bulunan öğrencinin öğretmenini motive ettiği anlaşılmaktadır.

Mevlana, hoşgörü ve sevgiye dayanan bir disiplin anlayışını gündeme getirmektedir. Disiplin dıştan verilen değil, öğrencinin iç âleminde oluşması gerekli olan bir duygudur. Bunu da öğretmenin öğrencisine karşı takınacağı hoşgörü ve göstereceği sevgiyle oluşturması mümkün olabilecektir. Mevlana eğitimi bir süreç olarak görmektedir. “Hiçbir ekmek tekrar harmandaki buğday şekline dönmez” diyerek eğitimin sürekli bir gelişme olduğuna ve eğitimle elde edilen kazanımların zamanla daha da anlam kazandığına dikkat çekmektedir.

Bu düşünceleriyle Mevlana, öğrencinin hocasından gülmeyi öğreneceğini, hocanın kendisine gülmeyi öğretmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hoca bir anlayış ve duyuş kaynağı olmalıdır. Öğrenci böyle bir şahsiyete sahip olan hocanın eteğine daima yapışık olmalıdır. Hocanın nurundan istifade etmesini bilen öğrenci, sonunda o nurdan binlercesini üretmeli ve insanlığı aydınlatmalıdır. Hoca öğrenciyi benliğinden sıyırmalı ve önüne düşüp ona rehberlik etmelidir. Rehberlik sürecinde, düşünceleri tenkit edebilmeli, bazen de yanlış düşündüğünü ve yanlış hareket ettiğini hissettirerek pişmanlık duyacak şahsiyet seviyesine getirmelidir. Öğretim ve eğitim faaliyeti içinde öğrenci hocasının elinde kıvranan bir balık gibi öteye beriye dönmeli, şekil almalıdır (Özdemir, 2011). Mesnevi’de Mevlana’nın pedagojik yaklaşımı eğitim açısından ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir.

Mesnevi’nin Eğitsel Niteliği

Eğitim pedagojisinin son yıllardaki çalışmaları sonucunda, her çocuğun kendine özgü öğrenme kabiliyetinin olduğu bilinmektedir. Aynı sınıfta eğitim gören bir grup öğrencinin bir kısmı -örneğin- matematiksel düşünme kabiliyeti ile farklı bir öğrenme yolu güderken, bir başka grup öğrenci -örneğin- sosyal düşünme kabiliyeti ile çok daha farklı bir öğrenme süreci takip edebilmektedir. Bu farklılık eğitimler tarafından dikkate alınmadığı takdirde, yüksek IQ’lu ve

farklı kabiliyetlerdeki çocuklar genel sınıf ortalamasının altında kalabilmektedirler.

Eğitim pedagojisi, tarihteki birçok önemli şahsın normal eğitim süreci içinde başarısız olmasının önemli özelliklerinden biri olarak bu farklılığın fark edilmemesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Böylesi bir gerçekten yola çıkan uzmanlar, her çocuğun kendi kabiliyetlerine uygun eğitim sistemlerinin okullarda kullanılmasının etkin öğrenime katkı sağlayacağını belirtmiştir. Böylece, Batılı ülkelerdeki okullar öğrenim metotlarından birini kendi öğrencilerine kullanmak üzere müfredatlar oluşturmaktadırlar.

Mevlana, Mesnevî'nin daha başlangıcında insanın eğitime duyduğu ihtiyacı belirtir ve eserini bunun üzerine temellendirir. İnsan dünyaya bu hamlıkla ve noksanlıklarla gelir. Mevlana'nın amacı da bu eksikliklerin giderilmesi ve insanın hak ettiği değeri kazanmasıdır. Mevlana'da eğitimin amacı, insanın eksikliklerini gidermesi ve sahip olduğu yetenekleri mükemmel hâle getirerek Allah'a yakın olmasıdır.

Mevlana, eğitimi ve eğitim uygulamalarını insan fıtratı üzerine bina etmiştir. Eğitimin merkezine insanı almış ve her şeyi ona adamıştır. Mevlana, Mesnevî'de eğitsel uygulamaların kişiye göre değişmesi üzerinde durmakta, eğitimin bireyselleştirilmesine şu cümlelerle dikkat çekmektedir. “Çocuğa süt yerine ekmek verirsən zavallı yavruyu o ekmek yüzünden öldü bil. Sonra dişleri çıkınca, kendi kendine onun içi ekmek ister. Henüz kanadı çıkmayan kuş uçmaya kalkışırsa bir yırtıcı kedinin lokması olur-gider.” Mevlana, Mesnevî'deki bütün fablları, temsilleri, örnekleri, kıssaları, atasözlerini ve deyimleri eğitsel amaçlarla kullanmıştır. Bunlar konunun anlaşılmasını kolaylaştırmanın yanı sıra konuya renk katmakta ve sıkıcılığı bu yolla gidermektedir.

Mevlana'nın Eğitim Yöntemi

Dünden bugüne onun ortaya koyduğu düşünce, müstesna bir varlık, ilahi bir ışık, manevî bir güneş gibi tüm insanlığı aydınlatan Sevgili Peygamberimiz Hz.Muhammed'in bendesidir Mevlana. 21. asırda da gönüller tutuşturan ve bundan sonra da insanı etkilemeye devam edecek olan Mevlana, yetiştiği ilmî ve tasavvufî çevrede gelenek olarak sohbet ve nasihatın gerekliliğini, kendisinin bütün ilmî ve tasavvufî birikimindeki asıl maksadın da vaaz, nasihat, ders vermek ve kitap telif etmek gibi irşada yönelik olduğunu belirtmektedir.

Eğitim insanın iyi davranış kazanması ve sosyalleşmesi için yapılan çabalardır. Bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir. Metot, yol,

yordam, usul, yöntem, herhangi bir gayeye ulaşmak için önceden çizilmiş yoldur. Metot bir ilmin temelidir; metotsuz ilim, faydasız bir sermayedir. Bir eğitim düşüncesi, yöntemi ya da uygulaması ele alınırken eğitimin felsefesi, ilkeleri, amaçları, bilgi muhtevası, seçilen yöntem ve politikalar, araç ve gereçler, eğitim ve öğretim organizasyonu ve bunların ana unsurları inceleme objeleri olarak değerlendirilir. Mevlana, insan eğitimi anlayışında kişiler arası etkileşim ve toplumsal bütünleşme önemli bir olaydır. Öğretici çalışmalarında; millî, dinî motif ve değerler, bunlarla ilgili bilgiler, deyim, atasözü ve menkıbeler aracılığı ile toplumsal bilincin canlı tutulmasına katkıda bulunur. Mevlana; karmaşık ifadelerden, özellikle felsefî değerlendirmelerden uzak durmaya çaba göstererek, günümüz pedagojisinde önemli yer tutan; yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene ve basitten karmaşığa ilkelerini, o dönemde en güzel şekilde uygulamıştır. Herkesin bildiği basit ve sade bilgilerden yola çıkarak, üst seviyeli kavram ve değerlere ulaşmak istemiştir. Eğitimde iki unsur önemlidir; eğitilen ve eğiten. Mevlana özellikle sohbet yoluyla, güzellikle çağırma, sevdirmeye, müjdeleme, korkutmama ve nefret ettirmeme yolunu kullanmıştır. Eğitim için öğrencinin de uygun bir tabiat, akıl, yetenek ve öğrenme ihtiyacının olması gerekir.

Mevlana'nın kullandığı eğitim metodu bugünkü çağdaş eğitim kuramlarından daimicilik (perennialism) metoduyla örtüşmektedir. Çünkü onun yolu; basitten karmaşığa, yakından uzağa, somuttan soyuta, kolaydan zora metodunu kullanmıştır. Eğitimde daimicilik genel adı ile adlandırılan kuram genel, kapsamlı bir eğitim kuramıdır. Bu kuramı savunanların üzerinde ısrar ettikleri şey eğitimin mutlak, değişmez bazı ilkelere, gerçeklere dayanması ihtiyacıdır. Bunlara göre hayatın, toplumun, insanın değişmeyen bazı gerçekleri vardır ve eğitim de kendisini bu gerçekler üzerinde kurmalıdır. Mevlana'nın eğitim metodu diğer mutasavvıflarda olduğu gibi Hz. Peygamberimizin terbiye metodudur. Mevlana'nın eğitimi metodunu başlıca şu başlıklarda toplanabilir.

Eğitim Yöntemi ve Önemi

Eğitim alanyazınında (literatürde), yöntem ve teknik kavramları birbirine çok karışmaktadır. Yöntem, genel anlamda, hedefe ulaşmak için izlenen en kısa yol olarak tanımlanmaktadır. Teknik ise bir öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimi, ya da sınıf içinde yapılan işlemlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Yöntemi bir tasarım, tekniği de bir uygulayım olarak görebiliriz.

Eğitim ve öğretimle belli başlı şu yöntemler günümüzde kullanılmaktadır: Anlatma, Tartışma, Gösterip Yaptırma, Soru-cevap, Gösteri, Rol Yapma, Drama, Benzetme, İkili ve Grup çalışmaları yöntemleridir. Bu yöntem ve teknikleri seçerken öğretim programlarındaki hedefler dikkate alındığında bilişsel alanın bilgi, kavrama, uygulama, analiz ve sentez düzeyinde farklı yöntemlerin seçilmesi önem kazanmaktadır. Buna göre:

Mevlana'nın eğitimle ilgili görüşlerinin satır aralarında eğitim uygulamalarında kullanılmasını arzu ettiği yöntemleri görmekteyiz. Bu yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Gözlem Yöntemi: Mevlana'ya göre, insana en çok zevk veren metot gözlemdir. Kâinatın sahip olduğu estetik değeri ancak gözlemlerle görebileceğimizi belirten Mevlana, öğrencisine şu tavsiyede bulunur: “Güzelim sanatına bak, gönüllere gelen vahyini seyret. Tümünden görüş ışığı kesil; ne gelirse bakış-görüş zevkinden gelir.” Bir şeyin aslı nazarî olarak anlatılamaz. Nazarî olarak anlatılırsa, o bilgiye dönüşmez, teori olarak kalır. Ama onu aslı gözlenirse, tüm şüpheler ortadan kalkar. Öyle ise gözlem, şüpheyi gideren çok önemli bir metot ve yoldur. Sebepler zinciri, ancak gözlemlerle bizi kaynağa götürür. Eğitimciler, öğrencilerine gözlem yaparak görebilmeyi öğrencilerine öğretmelidirler. Mevlana, öğretmeni Tebrizli Şems'inden bunu istemektedir. Eğitimci öğrencisinin gözü ve görüşü olmalıdır. Mevlana, hakikate ulaşmak için gerçek olmayandan şüphe etmeyi doğru görmektedir. Descartes'ın ifadesiyle “metodik şüphe” diyoruz. Mevlana bunu asırlarca önce fark etmiş, bazen şüphenin insanı gerçeğe ulaştıracak yollardan biri olacağını savunmuştur. (Usta, 1995).

Mevlana'nın eğitim anlayışında değişim hayatın bizzat kendisidir. Fert ve toplum olarak hayatı sürdürmenin, hayatta kalmanın canını teşkil etmektedir. Ona göre, değişime uğramayan ve değişime gönül vermeyen bir eğitim, fert ve toplumları yıkılmaya mahkûm eder, zehirler, kirletir ve karanlıklara gömer. Onun içindir ki Mevlana, baharın yeryüzüne getirdiklerinin bir benzerini eğitimin insan hayatında meydana getireceğini ısrarla savunmaktadır. Değişim açısından eğitimin gücüne değinen Mevlana şu misali vermektedir: “Gübre bostanın gönlüne girip yok olur, pislikten kurtulur. Kavun veya karpuzun lezzetli olur ve lezzeti artırır. Sen de pislikten kurtulursan yücelir ve mutluluğa erersin.” Burada Mevlana eğitim yoluyla yanlış davranış sergileyen insanların doğru yola gelebileceğini işaret etmektedir.

“Mesnevî Kültürü” kültürümüzün temellerindendir. Eğitim, sanat, dinî ve sosyal hayatımızın hemen her safhasında Mesnevî ve Mevlana izlerini bulmak mümkündür. Mevlana’nın hemen her inancını dile getirirken kullandığı argümanlar, onun güçlü ve özlü bir bilgiye, derin bir hikmete, günlük hayattan sade ancak meselenin bamtelini yakalayan hassas bir çağrışım kabiliyetine, kuvvetli bir çözüm gücü ve duyguya, yer yer empatik, psikolojik tahlillere, derin bir sezîşe, orijinal görüş ve buluş kudretine ve eleştirel bakış tarzına sahip güçlü bir sima olduğunu göstermektedir.

Kendine özgü, orijinal fikirlerinin yanında, genel çizgi itibariyle düşüncelerine İslam tasavvufundan referanslar gösterilebileceği kabul edilebilir. Kâinattaki varoluşu fena haliyle elde edilen birlik şuuruyla izah eder. Kötülük problemi karşısında tavrı ne tam optimist ne de tam bir pesimisttir. O, kötülüğün realitesini inkâr etmemesine rağmen, kötülük ve iyilikle ilgili hükümlerimizin çoğunun izafi olduğuna dikkat çeker. İslam düşüncesindeki insanın sonsuzluk mahiyetini ruh kelimesiyle temsili Mevlana’da da görülmektedir. Mevlana da insanı makro âlemin, mikro bir nüvesi olarak görür ve onun potansiyelini ve hedefini sûfî düşüncesindeki insan-ı kâmil kavramıyla izah eder.

Seviyeye Göre Hitap Etme: Mevlana eğitim faaliyetlerinde muhatap olunan kitlenin anlayış ve kavrayış düzeyinin dikkate alınmasını istemektedir: “Söz dinleyene söylenir. Zira terzi elbiseyi adamın boyuna göre biçer.” “Hüner bilmez bir cahile bir şey öğretmek istiyorsan, kendi dilini terk edip onun diliyle konuşman gerekir. Ancak bu suretle senden bilgi ve fen öğrenebilir.” “Mademki işim gücüm çocuklardır, o halde çocukların dili ile konuşmam gerekir” diyen Mevlana, eğitimcinin sorumlu olduğu çocukların, zihinsel, bedensel ve yaş olarak bulunduğu olgunluk seviyesini bilip, kendisinin de bu seviyeye uygun bir tutum ve davranış göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Mevlana eserlerinde konuların anlaşılmasına son derece önem vermiştir. “Sözü herkesin anlayacağı, kavrayacağı ölçüde söylüyoruz. Çünkü Peygamber, ‘İnsanlarla onların akılları nispetinde konuş’ buyurmuştur” diyerek buna ne derece dikkat gösterdiğini ortaya koymuştur. Anlatımlarında sürekli olarak temsillere ve somut örneklerle yer vermesi seviyeye göre anlatım tarzını bir yöntem olarak benimsediğini göstermektedir (Özdemir, 2011).

İlgi ve Yeteneklerin Geliştirilmesi: “Tanrı herkesi bir iş için yaratmıştır” diyen Mevlana, insanların farklı özelliklerde yaratıldığını ve bu gerçekten hareketle sahip oldukları yeteneklere göre eğitim almaları gerektiğini ifade etmiştir. Mevlana’ya göre, hekim hastanın idrarından hastalığı nasıl teşhis ediyorsa, eğitimci de dikkatli bir gözlemlerle sözünden ve hareketlerinden onu tanıyarak sahip olduğu ilgi ve yetenekleri keşfedebilir.

Mevlana, eğitimde ilgi ve yeteneklerin dikkate alınmasına yönelik olarak çocuklar aynı okulda olmalarına rağmen, farklı sınıflarda dersler görürler demektedir. Bu farklılık, öğrencilerin farklı gelişim düzeyi ve yeteneklerine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Eğitim, öğrencilerin ihtiyaç, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda verilmeli, sahip olunan yetenekler geliştirilmelidir.

Soru-Cevap Yöntemi: Soru-cevap yöntemi, eğitim öğretimin verimli hâle gelmesi, öğrencilerin eğitim uygulamalarına daha aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması ve eğitimle amaçlanan hususlara en kısa yoldan ulaşılması açısından öğrencilerce sık sık başvurulması gereken bir yöntem olma özelliği taşımaktadır. Mevlana’nın eğitim anlayışında, soru-cevap yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim eserlerinde konuları soru-cevap şeklinde anlattığını ve bir konuda soru sorup devamında cevabını verdiğini görmekteyiz (bkz. kaynakça bölümü).

Anlatım Yöntemi: Mevlana’ya göre, ilim öğrenme sözle başlar. Öğretmenin heyecanla işe sarılması öğrencisindendir. Yücelik söylemekte değil, dinlemekte aranmalı. Zira söylenenlerin güzelliği sınırsız da olsa, dinleyici dikkatiyle orada hazır bulunmadıktan sonra bir anlam ifade etmeyecektir. Mevlana’ya ait bu ifadelerden onun eğitimde anlatım yöntemine yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde de eğitimde anlatım yöntemi sürekli olarak uygulanabilme özelliğine sahip bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Mevlana eğitim uygulamalarında muhatap alınan topluluğun eğitim seviyesini son derece önemsemekte, bireylerin kabiliyetlerine göre eğitim verilmesini, soru-cevap ve anlatım şeklinde değişik yöntemlere başvurulmasını istemektedir (Özdemir, 2011).

Sokratik Yöntem: Bu metot antik dönem Yunan filozofu Sokrates’in (MÖ 470 Alopeke, Attika - MÖ 399 Atina) felsefi düşüncesi ve bilgiyi sınavarak öğretme yöntemidir. İlk olarak Menon diyalogunda Sokrates’in bir köleye bir geometri teoremini çözdürmesi

ile Sokratik yöntem ortaya çıkmıştır. Sokrates aslında karşısındakine yeni bir şey öğretmemektedir. O sadece bilineni anımsatmakta ve hakikati tekrar buldurmaktadır. Bu bir anlamda ebeliktir. Zira Sokrates bunu annesinin mesleği olan ebelikle de bağdaştırmıştır.

Sokratik yöntem 3 aşamalı olarak gerçekleşmektedir. İlk aşamada karşıdaki kişiye sorular sorularak onun neyi bilip neyi bilmediği araştırılır. İkinci aşama ironi (ironie) yani alaydır. Son olarak ise fikir doğurtulmaya (maieutique) başlanır. Günümüz eğitim sisteminde Sokratik yöntem, buldurma yöntemi olarak uygulanmaktadır. Modern anlamda soru cevap yöntemi ile başlayan süreç bir anlamda tümevarım yöntemidir. En yaygın olan bu metodu Mevlana Mesnevi’de kullanmıştır. Bu yöntem günümüzde aktif öğretim yöntemlerinden birisi olarak da kullanılmaktadır.

Temsil Yöntemi: Bir nevi anlatımdan çok öze dayanır. Kendileri yapıp, ettikleriyle örnek olmaya çalışırlar. Yaptıklarıyla insanlara çağrıda bulunur. Sözden çok öze bakar.

Sohbet Yöntemi: İnsanlara güzel öğütlerle eğitmeye çalışır. Onlara gelen insanlara nasihat ederler. Bu nasihatler insanların içinde bulunduğu duruma göre şekillenir. İnsanlar büyük bir aşk-şevk ve heyecan içinde bu sohbetlerden yararlanırlar.

Sevgi Yöntemi: Mevlana hazretleri, “sevgi ölüleri bile dirildir” sözü tasavvuf terbiye metodunu özetleyen bir sözdür. Sevgili olmayan bir terbiye metodu düşünülemez. Sevgili köprüsüyle gönüller birbirine bağlanır. Bu yolla insanlar iyilik ve faydalı işlerde yapmada birbirleriyle yarışırırlar.

Hoşgörü Yöntemi: Korkutmadan sevgi yoluyla meseleye yaklaşır. Her meselenin içinden hoşgörü kültürüyle hareket eder. İnsanların hatalarından dolayı sohbet halkalarından kovulmazlar. Onlara daha çok nasihat edilir ve kuşatıcı bir ortam sunulur. Hoşgörü metodu sayesinde insanlar günahkârda olsa mutasavvıflara gelerek dertlerine derman ararlar. Onlarda bu gelen insanları kapıların kovmadan ve hatta soğutmadan onlara iyi ve doğru yolu göstermeye ve bu yolda devam etmelerini gerektiğini öğütlerler.

İtidal Yöntemi: Mevlana orta yolu savunur ve der ki; “Toprak, susuz kerpiç olmaz; ama su da çok olursa gene kerpiç olmaz” yani suyun ayarını iyi vermek gerekir.

Mükâfat ve Mahrumiyet: Modern eğitimde suç ve ceza olarak anılan eğitimde ki bu yöntemi Mevlana sekiz asır önce ortaya koymuştur. Der ki; “Zaten ey oğul, o cefa sana değildir ki sendeki kötü huyadır. Sopayla kilimi halıyı döven adam kilimi halıyı dövmez, tozunu silker. Kirler çıksın diye döverler. Her insanda bir ayrı kulluk yurdu vardır. Kötülerin başına vur da baş koysunlar, yüce kişilere de ihsanda bulun, bulunda meyveler versinler. Senin içinde de varlıktan benlikten tozlar vardır. O toz birdenbire gitmez ki. Her derde düşmede her zahmete katlanmada gâh uyurken, gâh uyanıkken azar azar uçar gider o toz.” (Yakıt, 2000).

Taklit ve tatbik Yöntemi: İnsanlar gördüklerini tatbikte gecikmezler. Önlerinde bir örnek görürlerse onu tatbik etmek daha da kolaylaşır. İnsanoğlu doğduğundan itibaren görerek öğrenir. Görmek sözden daha önemli ve etkilidir. Huyları güzelleştirmenin yegâne yolu eğitimden geçer. Eğitim insanda kuvve halinde bulunan güzel vasıfları ve huyları ortaya çıkartıp geliştirir. Eğitimle kötü huylar güzel huyları dönüştürülür. Mevlana şöyle der; “Güzel bir ağaç dalı kötü bir ağaca aşılınca o güzellik kötü ağacın tabiatını da güzelleştirir.” Yani insan önce görerek taklit eder sonra da taklit eder.

Sabır Yöntemi: Sevgi, saygı, sorumluluk, sabır, sebat, sadakat sonucunda saadet gelir. O nedenle sabır en önemli eğitim yani terbiye yoludur. Fedakârlıkta aynı zamanda bir sabır yoludur. Sabır başarmanın aynı zamanda en önemli yollarından biridir.

Göz teması Yöntemi: Bugün modern eğitim sisteminde söz göze verilir ağızdan dinlenir. Göz kalbin aynasıdır. Kalbe ışık (nur) gözden gider. Hazreti Mevlana “insan gözden ibarettir” demiştir. Anonim olan şu özlü söz bu metodu doğrulamaktadır; “bir bakış bir bakışa neler neler anlatır. Bir bakış bir aşağı senelerce ağlatır”.

Mevlana der ki; “İnsan gözlerinden görünür, sözlerinden anlaşılır. Göz nuru gönül nurundan meydana gelir. Okuma da bir tür göz yoluyla dinleme demektir. Dil tencerenin kapağına benzer. Oynadı açıldı mı içinden ne yemek var anlarsın. Akıllı keskin adam tencerenin içindeki tatlı mı var aş mı var dumanından anlar. Ekmek

sofradan durduğu müddetçe cansızdır. Fakat insan vücudunda neşeli ruh kesilir (Nesterova, 2012).

Değişim ve mizah Yöntemi:

Mevlana eğitimin öğrencide bir değişim yaratması gerektiğini ve eğitiminde değişebilmesi gerektiğini belirtir. Yapısında değişim içermeyen her şeyin zamanla yok olmaya mahkûm olduğunu düşünür.

“Her gün bir yerden göçmek ne iyi/Her gün bir yere konmak ne güzel

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş/Dünle beraber gitti cancağzım.

Ne kadar söz varsa düne ait/Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.” Mevlana yukarda ki sözlerinde eğitimde değişimi savunmaktadır. Şaka ve latife yapmanın öğrenciler üzerinde etkili yaratabileceğine değinen Mevlana’ya göre mizaha başvuracak kişinin belli bir yetkinliğe sahip olması, bahsi geçen şaka ve latifelerin doğru yönde etki etmesi ve öğrenciyi ilerletmesi için büyük önem arz etmektedir.

Musiki ve Sema Yöntemi: Musiki ve sema maksat sevgiliye vasıl olmaktır. Musiki de, Sema da İslam ruhuyla ve ilahi ilhamla dolmak vardır. Bu ruhla birlikte İslam ahlakı, İslam merhameti, dünyaya, yaşanır toprak, ahrette hazırlayıcı tarla özelliğini kazandırır. Mevlana, imanla birlikte bu ahlakı da telkin etti çevresine. Bizzat kendisi en mükemmel örnek olarak, İslam ahlakının ne olduğunu somut bir şekilde ortaya koydu.

Mevlana lirizmi, metafizik bir lirizmdir. Duygular düşünceler Eflatunun idealar âlemi gibi hatta ondan da öte arifin dünyası gibi örerler. Ruhun bu aynada kendini seyrederek eksikliklerini görüp yücelmesi yollarını arayacaktır. Mesnevi temelde bir eğitim kitabıdır. Mesnevi bir bilinçlendirme öğretisidir. Metafizik planlı ve konulu bir bilinçlendirme yolu. Fon müziği olarak neyin eşlik ettiği miraç lirizmiyle dolu bir aranış yolculuğu demektir Mesnev-i Manevi’ye kitap kitap yaşamak olarak, Mesnevi Şerif denilmiştir. Mesnevi Anadolu ruhunu doğurdu (Karakoç, 2012).

Rol-model Yöntemi: İnsanlara sözden ziyade yaşantılarıyla örnek olurlar. Yapmadıklarını adeta söylemezler. Yaptıklarıyla toplumun önünü açmakla kalmazlar gelecek nesiller içinde örnek davranışlar ortaya koyarlar. Bu yaptıkları söz ve fiiller kulaktan

kulağa anlatılarak herkesin iyi davranış ortaya koymalarına da örnek olurlar.

Hicret-hizmet Yöntemi: Mevlana bir göçmen çocuğudur. Afganistan'dan Konya'ya yıllarca süren meşakkatli bir yolculukla menzile ermiştir. Tıpkı Hz. Peygamberimiz gibi hicreti adeta hizmete dönüştürmesini bilmiştir. Gittiği yerlerde basit ve yalın bir hayat yaşayarak gösterişsiz bir şekilde insanları iyi ve doğru davranışlara yönlendirmiştir. Mesnevi'nin eğitimin metodu bugün ihtiyaç duyduğumuz değerler eğitimi için önemli bir yol ve metottur. tasavvufun insan eğitimi anlayışında önemli bir sorun, kişiler arası etkileşim ve toplumsal bütünleşme, uyum (entegrasyon) olayıdır. İnsanlar hem sosyalleşir hem de yardımlaşır. Böylece toplumsal barış ve birlikte yaşam kolaylaşır.

Hikâye Anlatımı (Tahkiye Metodu) ve Metaforik Anlatım Yöntemi: Mevlana'nın tahkiye metodunun, yani verilmek istenen mesajı hikâye anlatımı ve hikâyecilik yoluyla vermenin önemli bir yeri vardır. Mevlana'nın eserlerinde veya vaaz, nasihat ve irşatlarında sıkça hikâye anlatmaktaki gayesi, insan kavrayışını zorlayan yüce ve soyut gerçekleri muhatapların anlayış ve kavrayışı seviyesine indirgemektir. Onun eserlerinde tasavvufî fikirler, biri diğerine bağlanan hikâyelerle zenginleştirilerek açıklanmıştır. Mevlana'ya göre hikâyeler, “mana” tohumunun içinde dinlendiği ölçekler gibidir. Hikâyeler, tıpkı limana ulaşınca kadar ihtiyaç duyulan deniz fenerlerine benzerler. Onlar insana sonsuz bahçeden haberler veren semavî elmanın kokusu mesabesindeirler. Bu itibarla “hikâyeler gerçeğe açılan pencerelerdir” denilse yeridir; ama aynı zamanda ârif olmayanların bu derin sırta ermemeleri için de bu pencerelerden faydalanılmaktadır; çünkü “Övüşleri namahrem olanlardan gizlemek için, Allah bile hikâyeler söylemekte, misaller getirmektedir.” Mevlana; “Bu kitapta birçok hikâyelere başlayıverdik... Fakat onlar noksan kaldı” sözleriyle, Mesnevî'de zikrettiği hikâyelerin anlatımındaki tarza işaret etmektedir.

Menkıbe ve Kıssa Anlatım Yöntemi: Tasavvufî anlayışta menkıbeyle birlikte ve çoğu zaman karıştırılarak birbiri yerine kullanılan bir diğer dinî anlatım ve irşat malzemesi de kıssadır. Temelde kıssa, hikâyeden farklılık arz etmektedir. Çünkü hikâye, gerçekte vâki' olmamış durumlar için de kullanılmaktadır. Kıssalar ise fiilen vuku' bulmuş olan olayların hikâye edilmesidir. Doğu

tefekkür tarihinin yazılı ve sözlü edebiyatında en yaygın anlatım yollarından biri kıssa ile anlatımdır. Bu anlatım tarzının yaygınlığı günümüze kadar gelmiştir. Bugün bile birçok konu ve meselenin aktarımında kıssalardan istifade Mesnevi’de yer alan kıssaların çoğu zaten bilinmekte ve halk arasında yaygındır ya da daha önceki kaynaklarda geçmektedir. Mevlana, güzel ve zarif yeteneği ile onlardan çoğunu yeniden canlandırmıştır. Çok kısa bir kıssa veya basit gündelik bir olay güzel ve yeterli bir kaynaktır. Mevlana bunlardan beklenmedik ve hassas sonuçlar çıkarabilen bir şairdir.

Mesnevi’deki kıssalar sayesinde; ilahi aşk, dostluk, arkadaşlık, taassup, bilgi, kaza-kader, hayır-şer, Allah’ın iradesi ve kudreti, tevekkül ve gayret, ecel, Hz. Peygamber’in üstün meziyetleri, mucize-keramet, sabır, hatalardan ders alınması gerektiği, kıyamet günü, gurur ve kibir, ihlâs ve riyakârlık, dua, ahmaklık, ihtiyat ve tedbir, cahilliği, taklidi eleştiren, tamah ve hırs, nefis, olayların dış yüzüne aldanmama, insanın dünyadaki hâlini, namaz, günahlara alışmanın tehlikesini, tövbe, hasta ziyareti, birlik ve beraberlik, evlilik, hile, insanın kendi hatalarıyla uğraşması gerektiği, veli kullar, şeytan, vesvese ve vehim, Allah’a gösterilmesi gereken tavır, varlık ve yokluk, ruh ve beden, rızık gibi onlarca konu ele alınmaktadır. Mevlana bir kıssada bir konu işlediği gibi birkaç konuyu birlikte ele almayı başaramıştır. Bu konular ayrıca vaazlarda anlatılan konularla paralellik taşımaktadır. Anlatım yönteminin bir tekniği olan, kıssa ile anlatım Mesnevi’de kullanılan tekniklerden biridir. Mevlana’nın Mesnevî’deki öğretisini bu teknik üzerine bina eder. Mesnevî, ihtiva ettiği kıssalarla yetişkinler için eğitici bir rol üstlenmektedir (Işıkdogan, 2007).

Şiir Yöntemi: Vaaz, sohbet ve irşat esnasında şiir ve benzeri edebî vasıtalarla da istifade eden Mevlana, buna müracaat etmesinin sebebini, “Biz insanların tabiatına uygun düşen şiir ve sema yolu ile o manaları onlara layık gördük; çünkü Anadolu halkı, zevk ehli ve şirin sözlüdür” şeklinde izah etmektedir. Farsça yazan sûfî şairler arasında şüphesiz Mevlana, dile iyi hâkim olan ve onu çok iyi kullanan bir şair ve müelliftir. O, klasik şiirin bütün inceliklerini ve hitabetin/retoriğin bütün sanatlarını çok iyi bilir. Bununla beraber o, bunları tabii olarak kullanır ve coşkun mısraları arasına öylesine ustaca yerleştirir ki, neredeyse ilk okumada insanın dikkatini bile çekmezler.

Sonuç

Mevlana’nın eserlerinden anlaşılıyor ki kendisi iyi bir pedagog, Mesnevi adlı şaheseri de bir pedagoji kitabıdır. Mevlana,

eğitimin insanın yaratılış gerçeği üzerine kurulmasını, kişilerin tabiatlarındaki sanat ve hünerleri geliştirmesini ve onların olgun gönüllerinin hizmetine sunulmasını istemektedir. Mevlana iyi bir cemiyet adamı olması münasebetiyle iletişim, hoşgörü ve diyaloga büyük önem vermektedir. Mevlana sekiz asır önce bugünkü çağdaş eğitim yöntemlerini ve pedagojik yaklaşımları ortaya koymuştur.

Mevlana, eserlerinde yer verdiği ve yukarda yer verdiğim yöntemlerin yanı sıra anlatımlarında ayetlere sıkça başvurmakta, hadislerden bolca örnekler sunmaktadır. Mecazî anlatımlara yer verdiği gibi, anlatılan konunun rahat anlaşılması için, teşbihlere de çokça başvurmaktadır. Tabiattan, çeşitli hayvanlardan, böceklerden, birçok aletten, günlük hayattan, tarihten somut örnekler vererek konuyu, sade bir anlatımla anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Verdiği örnekler gayet rahat anlaşılacak sadelikte olup ikna edici ve birçoğu öğüt verici niteliktedir. Yine o, aşk hikâyelerine, efsanelere, mesellere, Arapça ve Farsça manzum parçalara, meşhur mutasavvıfların ve büyüklerin sözlerine, ârifane nükte ve hikâyelere, halkın inanç ve törelerine sıkça başvurarak konuyu sadeleştirmekte, ona açıklık ve akıcılık kazandırmaktadır.

Mevlana yaşadığı dönemin iyi bir eğitimeisidir. Medresede, camide, sohbet meclislerinde hem öğretim faaliyetlerinde bulunmuş hem de manevî eğiticilik vazifesini yürütmüştür. Bütün yaşamı eğitim ve eğitsel etkinliklerle geçen Mevlana, bütün eserlerini de bu amaçla yani insanların eğitimine duyduğu ihtiyaç sebebiyle yazmış veya yazdırmıştır. Mesnevi'nin yazılış aşamasında da bu amaç açıkça görülmektedir. Özellikle öğretmen ve öğrencilerin istifade etmesi için yazılmıştır. Bu yönüyle de Mesnevi didaktik bir eserdir.

Mevlana, eğitimin insanın yaratılış gerçeği üzerine kurulmasını, kişilerin tabiatlarındaki sanat ve hünerleri geliştirmesini ve onların olgun gönüllerinin hizmetine sunulmasını istemektedir. Mevlana iyi bir cemiyet adamı olması münasebetiyle eğitim ve iletişime olduğu kadar terbiye ve hoşgörüye de ayrı bir önem vermiştir.

Bugün Mevlana'nın Mesnevi şaheseri okulların her kademesinde müfredat programı içine alarak okutulmalıdır. Mesnevi'den kısa didaktik filmler çekilmelidir. Böylesine muazzam hazine olan Mesnevi farklı disiplinler arasında araştırma yapılmalıdır. Mesnevi edebi eser olmakla birlikte bir hukuk, bir siyaset ve bir sosyoloji alında da çalışılmalıdır. Bu alanlarda da çalışıldığında ondan çıkartılacak pek çok yöntemler bulunacaktır. Benim bu çalışmam diğer disiplinlere de bir kapı aralmasını temenni ediyorum.

Kaynakça:

- Açıkgenç, A. (2012), The Konya School of Philosophy as a Historical Framework of Ottoman Thought, Al-Shajarah, Vol. 17, Issue 1, pp. 1-23, Malaysial.
- Alıcı, F. (1986), Mevlana Celâleddin, (Hayatı-Eserleri), Doğuş Ofset, Konya.
- Ambarcıoğlu, M. (1962), Mevlana ve Muhiti. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay. Ankara.
- Bayraklı, B. (1991), Mevlana'nın Eğitim Anlayışı, 4. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler, 12-13 Aralık 1989), s. 126. Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Bayram, A. (2001), Mesnevî'de Mevlana'nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bolay, S. H. (1986), Mevlana ve Diyalektik, 1. Millî Mevlana Kongresi Tebliğler, s.347-351, Selçuk Üniversitesi yay. Konya.
- Bolay, S. H. (1987), Mevlana'nın Akıl Anlayışı, 2. Millî Mevlana Kongresi Tebliğler, s.165-170, Selçuk Üniversitesi yay. Konya.
- Can, Ş. (2002), Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, I, II, III, IV, V, VI ciltler, 4.baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Can, Ş. (2002), Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, cilt I, 1996'da yazdığı önsözden, 4.baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Can, Ş. (1983), Hazreti Mevlana'ya Göre Akıl Kifâyetisizliği, F, Halıcı (yay) Mevlâna. Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Araştırmaları, s. 77-84. Ülkü bas, Konya.
- Celkan, H. (1986), Mevlana'nın Eğitimci Yönü, 1. Millî Mevlana Kongresi Tebliğler, s.299- 306, Selçuk Üniversitesi yay. Konya.
- Çamdibi, H. M. (2000), Eğitim İlkeleri ve Rehberlik, M.Ü. İlahiyat Fak. Ya., İstanbul.
- Doğan, S. (2012), Somuncu Babanın Eğitim Metodu, Uluslararası Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Sempozyumu Bildiri Kitabı, s.172-188, Aksaray.
- Emiroğlu, İ. (2007), Mevlana'nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri, Yeni Ümit, Yıl:18, Sayı: 76, s. 27, İzmir.

- Ergün, M. (1991), Mevlana'nın Eğitim Görüşleri, Malatya.
- Freire, P. (2013), Ezilenlerin Pedagojisi, Çev. Hattatoğlu D., Özbek E., Ayrıntı Ya., İstanbul.
- Göçgün, Ö. (1986), Mevlana ve İnsan, . 1. Millî Mevlana Kongresi Tebliğler, ss. 161-173, Selçuk Üniversitesi Yay, Konya.
- Gölpınarlı, A. (1952), Mevlana Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (1953), Mevlana'dan Sonra Mevlevilik, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Göztepe, Y. (2005). Mevlana Celâleddin Rûmî'nin Akla Eleştirel Bakışı, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Y. 6, S. 14, ss. 417-438, Ankara.
- Güneş, M.(2008), Heart's Waterfall The Holy Mevlana, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- Güneş, M.(2008), Gönül Çağlayanı Hz.Mevlana, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- Güngör, E. (1982), İslam Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Güngör, E. (2011), İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kabaklı, A. (1972), Mevlana, Toker Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, S.(2012), Mevlana, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Işıkdogan, D. (2001), Yetişkin Din Eğitimi Açısından Mevlana Mesnevî Kıssalarında Eğitsel Değer, Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu, Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin 800. Doğum Yıldönümü Anısına, Şanlıurfa. İnancı, Ö.T.(2012), Dinle Neyden, Sufi Kitap, İstanbul.
- İnancı, Ö. T. (2012), Hz. Mevlana, Sufi Kitap, İstanbul.
- Kocatürk, S. (1986), Mevlana'ya Göre Varlığın Mahiyeti, 1. Millî Mevlana Kongresi. Tebliğler, ss. 365-394, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya.
- Koner, M. (1943), Mevlana'nın Tasavvufu ve Avrupa İdealist Filozoflarıyla Bir Mukayesesi, Konya Halkevi Kültür Dergisi, ss. 69 -75, Konya.
- Koyuncu, Y. (2009), Sema Okulu Sema Rehberi, Milsan, İstanbul.
- Kuşpınar, B.(2007), Mevlana'da Akıl ve Aşk, (Reason and Love in Mawlânâ Jālāl al-Dīn), Journal of the Faculty of Theology, Selcuk University, vol. 23/7, Konya.
- Kuşpınar, B.(2007), Knowledge and Its Degrees in Mawlânâ Jālāl al-Dīn (Mevlânâ'da Bilgi ve Dereceleri), The Journal of Islamic History and Art (ISTEM), vol.10 /14, Konya.

- Kuşpınar, B.(2010),Illuminative Knowledge in Mawlana Rumi, Knowledge, Language, Thought and the Civilization of Islam: Essays in Honor of Syed Muhammad Naquib al-Attas, pp.135, Johor Bahru, Malaysia.
- Melikoff, İ. (1983), Batı Hûmanizmasının Karşısında Mevlana'nın Hûmanizması, F. Halıcı (yay) Mevlana. Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlana Üzerine Araştırmaları, ss. 64-67, Ülkü Bas. Konya.
- Mesnevi, (2011), Çeviren: Veled Çelebi, Gözden Geçiren: Abdülbakı Gölpinarlı, I, II, III, IV, V, VI Ciltler, Doğan Kitap, 4. baskı, İstanbul.
- Mevlana, Mesnevî, (1991), Çev. Velid İzbudak, MEB. Yayınları, İstanbul.
- Mevlana, Mesnevî, C. 1, b. 334, C. 2, b. 3169, Tahirü'l Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, C. 10, b. 9588.
- Mojaddedi, J. (2004), The Masnavi Jalaal Al-Dain Raumai; Jalal Al-Din Rûmî, Oxford University, New York.
- Nicholson, R.(1926), Daru'l Masnavi of the Mevlevi Order, <http://www.dar-al-masnavi.org/reedsong.html#4> (22.05.2012).
- Okuyucu, C. (2004), İçimizdeki Mevlana, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Okuyucu, C. (2006), Mevlana Konuşuyor, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Önder, M. (1973), Mevlana, Hâyatı-Eserleri. Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Özdemir, Ş. (2011), Mevlana'nın Eğitimci Kişiliği, İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.16:1, s.1-13, Elazığ.
- Ritter, H. (1942), Mevlana Celâleddin Rûmî ve Etrafindakiler, Türkiyat Mecmuası, 7-8, ss. 268-281, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2011), Mesnevî'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri, H. Sarı (Ed.).
- Sayar, K. (2012), Sufi Psikolojisi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Schimmel, A. (1964), The Symbolical Language of Maulânâ Jalal al-Dîn Rûmî, Studies in Islam. 1, ss. 26-40.
- Schimmel, A. (1963), Mevlana Celâleddin Rûmî'nin Şarkta ve Garpta Tesirleri, (Konferans Metni), Gutenberg Mat. Ankara.
- Soru-cevap yöntemi ile ilgili olarak bkz., Suat Günden, Genel Öğretim Bilgisi, Ankara, 1978, s. 253, Leyla Küçükahmet, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara, 1989, s. 44, Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, Konya, 1991, s. 147, Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, Ankara,

- 1991, s. 249, M. Zeki Aydın, Din Öğretiminde Yöntemler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 209.
- Nesterova, S.(2012), Mesnevi’de Örtülü Anlamlar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Tarhan, N. (2012), Mesnevî Terapi, Timaş Yayınlar, İstanbul.
- Topbaş, O.N.(2000), Mesnevi Bahçesinden Bir Testi Su, Erkan Yayınları, İstanbul.
- Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu. 2007), Mevlana Celâleddin Rûmî’nin 800. Doğum Yıldönümü Anısına, Şanlıurfa.
- Usta, M. (1995), Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yakıt, İ.(2000), Batı Düşüncesi ve Mevlana, Ötüken Yayınlar, İstanbul.
- Yılmaz, H. K. (2004), Şahsiyet İnşası ve Tasavvuf, Altınoluk Dergisi, Sayı: 219, s. 6, İstanbul.